

Matuska Márton:

Hibaigazítás
Géták és négerék vajdasági története
Egy irodalomtörténész ítélete a '44 utáni irodalmi és
történelmi múltunkról
Jegyzetek Vajda Gábor: Remény a megfélemlítettségben¹
című könyvének olvasása közben

Éppen ideje volt már, hogy valaki újraértékelje a második világháborút követő történelmünket. Annyi hamisítás, ferdítés, elhallgatás, vitatható állítás található a korábban készült tanulmányokban, könyvekben, hogy nem lehetett tovább halasztani a hibaigazítást. Eddig általában úgy emlegettük ezt a korszakot, hogy *a felszabadulás utáni*. Nos, ma már mondjuk és írjuk, hogy ez a minősítés is felemás. Mert igaz ugyan, hogy megszabadultunk a fasizmustól, de éppen ennyire igaz, hogy a fasizmus által alkalmazott eszközökkel ránk telepedett a kommunizmus. Vajda Gábor irodalomtörténész ugyan nem történelemkönyvet írt, hanem – mint már az alcímben jelzi: eszme- és irodalomtörténettel foglalkozik – , na de aki ilyet vállal, az kénytelen történelmi érítést is adni, hacsak nem akar maga is eleve felemás – hamis – képet festeni rólunk. Nos Vajda értékelését bizonyára sokan vitatják, elsősorban azok, akik fenntartás nélkül elfogadták a korábbi értékrendet. Az ő egyik legnagyobb erényeként azonban meg kell állapítani, hogy az alapos felkészülés után, hatalmas, átfogó tárgyismeret birtokában nem vonakodik kimondani véleményét. Amit alaposan meg is tud indokolni. Megállapításai, következtetései bizonyára pontosabbak, árnyaltabbak, mint amilyenekkel eddig találkoztunk. A rendelkezésére álló alkalom birtokában szuverén véleményt formált meg, s szabadon tárja elénk. Bizonyára akadtak a korábbi, hasonlóan felkészült irodalomtörténészeink között is, akik el tudtak volna végezni ilyen munkát, de számukra hiányzott egyfontos elem: a gondolkifejtés szabadságának a hiánya.

Jelen írás kevésbé irodalmi vagy irodalomtörténeti szempontok alapján készült, hiszen ehhez más felkészültség

igényeltetik, noha a Vajda könyvében emlegetett irodalmi alkotások java része nem ismeretlen előttünk. Sőt, a szerzők legtöbbszöréről, a vihart kavart művek mindegyikéről személyes ismertek élnek az emlékezetben, esetenként dokumentumok is rendelkezésre állnak. Olyanok, amelyekkel sem irodalomtörténészek, sem történészek nem foglalkoztak eddig. Ilyen példának említhetnénk, hogy miért nem lehetett a jótollú Muhi Jánosból neves újságíró a háború után? Miért akart a talán mégjobb tollú Kollin József polgári pert indítani szerkesztőségi társa, Bogdánfi Sándor ellen a Tito-fordítások első köteteinek megjelenése idején? Miért panaszkodott a reggelenként magányosan iszogató Gál László a Magyar Szó szerkesztősége klubjában, jóval kevésbé ismert és becsült újságíró társának: Édes, fiam! Én nem ilyen lovat akartam! Valahol ezekkel a kérdésekkel is kellene foglalkozni, ha valakinek lenne rá ideje. Mi azonban maradjunk meg a témánál, Vajda könyvénel, hiszen tartalmaz az éppen elég újdonságot.

A délvidéki magyarság második világháború utáni történetének kezdete az 1944-es esztendő negyedik negyedére esik, amikor Tito fegyveresei a szovjet csapatokkal megérkeznek tájunkra. Tito kommunistái néhány hónap alatt több tízezer ártatlan nemzettársunkat koncolják föl. Azóta is tartja magát a tettesek által megfogalmazott mentegetőzés: sokkal rosszabbul járunk, ha a kommunisták helyett a csetnikiek jönnek „fölszabadítani” bennünket. Ezt a népirtással fölerő eseménysorozatot tekinthetjük a korszak története kezdetének. Történelmünk magyar nyelvű meghamisítása kezdetének pedig azt a napot, amikor megjelent az akkor létrehozott magyar napilap első száma, a Szabad Vajdaság. Ebből az újságból, illetve a köréje toborzott betűvetők gárdájából teljesedett ki szinte az egész második világháború utáni, hivatalosan támogatott magyar írásbeliségünk, s jórészt az egész művelődési életünk is.

Közcím: A „hőskor”

A sokszor leírt lapalapítás azzal kezdődött, hogy a katonai közigazgatás felelősei megbíztak négy délvidéki magyart: Kek Zsigmond református lelkészt, Gál László költőt, újságszerkesztőt,

humoristát, Majtényi Mihály író, és Lévai Endre újságíró, utazzanak Újvidékre és csináljanak magyar napilapot. A háború még állt, felettünk csak átvonulóban volt. A Szerémségben éppen elkezdődött a példátlan vérontás. A Bácskában és a Bánságban a vonatok vagy jártak, vagy nem. A négy felszólított emiatt elég kalandosan jutott el a tartományi székvárosba, de kezükben volt egy katonai menetlevél, amely minden ellenőrzésen átsegítette őket, ékesen bizonyítván, hogy az a hatóság, amely a levelet kiadta, a terület korlátlan ura. Tito marsall 1944. október 17-én Versecen kiadott egy rendeletet, amellyel kezdetét vette a katonai igazgatásnak nevezett szörnyű terror. E szerint: „minden végrehajtó és bírósági hatalom a hadsereg és annak e célra kinevezett szervei kezébe megy át.” A németekről kimondták, hogy mindannyian háborús bűnösök. Csak kevés kivétel lehet. Haláltáborok tucatjaiba terelték őket. A magyar nyelvű lapalapítás is e hatalom hatáskörébe tartozott tehát, annak ellenére, hogy erről nem szokás szólni. Mint ahogyan az említett vérengzésről – magyarirtásról, németüldözésről, csetnikvadászatról – sem.

Az új lap a szerb nyelven már huzamosabb ideje létező Slobodna Vojvodina cikkeinek fordításából készült, a magyar változatnak még a címe is fordítás. A magyarság magába dermedten viselte a még folyamatban lévő vérengzést; a csurogi, zsablyai és mozsori utcákból egyelőre nem a teljes magyarság hiányzott még ekkor, hanem akiket addig agyonverték, halomra lőttek. A mintegy ötezerből körülbelül ezer. Dupp Bálint – a németből lett magyar –csurogi katolikus plébános még élt, őt csak a lap karácsonyra időzített megjelenés után néhány napra végezte ki, a hívei szeme láttára a fölülről pujgatott helyi csőcselék. A három helység teljes magyar lakosságát talán éppen ezekben a napokban nyilváníthatták kollektív bűnössé, hogy ennek alapján – máig is tartó hatállyal – földönfutóvá tegyék őket. Ez a vérengzés foglalkoztatta leginkább nemzettársainkat. Ha csakugyan a mi, szolgálatunkra indítottak volna lapot, nyilván ezzel az eseménnyel kezdik a hírverést. De hát ezt a lapot más célból kellett kiadni. Elsőoldali írásának felcíme: **Politikánk lényege**, címe pedig: **A népek testvérisége**. Jaj, ha ilyen a testvériség! És ilyen volt, bizony, hogy ilyen! Patakokban folyt ekkoriban a testvéri vér. Ebből az újságból lett a későbbi Magyar Szó. Évtizedekig ez az orgánus szolgált leginkább az igazi magyar érdekek elkenésére, denunciálásra,

vallásüldözésre, a polgári, az iparos és a paraszti társadalom szellemi tönkretételére. Azt hiszem pontos így szólni róla: piszkos kommunista propagandát szolgált, és kreált is. Nem beszélve arról, hogy mi lett a gyárosainkkal, nagybirtokosainkkal, kevés bankárunkkal, vagy harminc papunkkal és mit írt róluk a napilap. Meg a koncepciós perek vádlottjai! Kivégzettjei!

1957-ben a lap székházat kapott, de már nem lett annak tulajdonosa, hanem részévé vált a benne létrehozott cégnek, a Forumnak, amelynek lett nyomdája, könyvkiadója, külkereskedelmi részlege. Ebben a vállalatban – illetve korábban a Magyar Szóhoz kötődve – jelent meg majdnem minden magyar nyelvű újságunk: az Ifjúság Szava, a Vajdasági Dolgozó Nő, a Dolgozók, a Pionír Újság, a Föld Népe; a tájunkon sokáig versenytárs nélkül létező irodalmi folyóirat, a Híd. Lényegében mind ugyanazt a célt szolgálta: Megnyerni a magyar tömegeinket a titói érdekeknek. Saját érdekeink ellenében. Próbálta volna nem! Megtörtént néha. Arról koldult aztán a kísérlettevő! Néha egész gárda. Hogyan lehetett ezt a feladatot teljesíteni?

El kell ismerni, nem volt könnyű, de sikerült.

Bele is rokkantunk.

A lapindítás évfordulójának napjaiban még ma is jelennek meg visszaemlékezések, amelyeken a szerzők vagy a visszaemlékezők a korábban megcsontosodott szellemben dicshimnuszokat zengedezve idézik fel a „hőskort”, az indulás csakugyan nehéz idejét. A visszaemlékezésekből sokáig kimaradtak lényeges, netán a lényegesebb körülmények is. Mint például az, hogy volt egy ötödik felszólított is, a Zomborban élő Herceg János, aki nem vállalta a lapalapítással járó hősi szerepet, hanem – valójában egyetlen hősként a felszólítottak közül – megtagadta az engedelmességet. Nem óhajtott részt vállalni a hamisításban. Pedig tisztában volt a visszautasítással járó kockázattal. Viselte is az itt kapott bélyeget élete végéig. Ő ugyanis közvetlenül értesült a Bezdánban lezajlott tömegirtásról, nyilván ezért mondott nemet. A többiek nem tudtak volna hasonlóról?

Majtényi tudott arról, hogy ő csak a véletlen folytán került el a kivégzést, hiszen a hóhérok ott jártak a szabadkai lakásuk előtt, s keresték „a magyar újságíró”, de kérdésükre a felesége a szomszédos Tiller Tímár Ferenc lakásajtájára mutatott. Ennyi ismertető arra is

ráillett meg férjére, Mihályra is. Tillert vitték hát el. Sosem tudjuk már meg, melyiküket is keresték. Majtényi, a nagy mesélő nyilván ezért vélekedett úgy az 1967-es drámapályázatunk nyertes művében (**A száműzött**) hogy Vajda Gábor ezt állapítja meg róla: „... a szorongásnak az alkotói megfogalmazása kiemelkedő írástudói teljesítmény, amelyet Majtényi szállóigészerű, homályos mondataihoz mérhető, lényeg-láttató szellemességgel senkinek sem sikerült megfogalmaznia abban az időben. Az egyszerre felmentő és vészjósló mondatot Ovidius őrzői a belátásuk szerint formálhatják meg a következő halandzsaszerű kitétel alapján: **’Megölni a száműzöttet nem szabad szökni hagyni.’** Az a kérdés, hogy az értelmező az érdeke vagy az embersége szerint hova teszi az írásjelet: a tárgy vagy az állítmány után.” Majd a továbbiakban bővebb magyarázattal is szolgál Vajda: „Hogy itt a jugoszláviai magyar értelmiség eldöntetlen helyzetéről, bizonyítási szükségletéről, sőt (ekkor már nem halálos) fenyegetettségéről van szó, azt az egyik szigorú ’[Ovidiust őrző] tisztnek a vallomása – szinte az író szócsöveként – is elárulja: **’én géta vagyok, nekem muszáj...Hogy keményebb legyek, mint a római’.** A zászlótartó [Majtényi] tehát a pszichológiai magyarázatát adja annak, vajon a jugoszláviai magyar írók (politikuskok) miért hangosabbak a délszlávoknál is a magyar nacionalizmus ostromozásában.”

Pirosiak közléséből tudni, Kek Zsigmond, a lapalapító különítmény kiszemelt vezére, saját szilárd – konok – meggyőződésének későbbi tragikus áldozata, egyik paptársát kimentette a vérengzésből. Ebből megérthetjük, neki is volt közvetlen értesülése a szinte minden, magyarok által is lakott helységünkre kiterjedő emberirtásról. A csurogiak 1945. januári kiüldözésének hírének lapja leköszölte, s kommentárt is fűzött hozzá. Helyeselte! Isten bocsássa meg neki. Ide tartozik ez is: A harmincas években a jugoszláviai református egyház lelkészei Belgrádban valamilyen összejövötelt tartottak. Az 1942-ben püspökké választott torontálvásárhelyi lelkész, Gachal János, aki foglalkozott versírással is – s akit 1944-ben szintén likvidáltak – akrosztichont fabrikált az eseményről. Versének első betűiből valami olyan mondat kerekedett ki, hogy „Keck Zsigmond piszkos kommunista.”

Vajda Gábor általános érvényűnek szánt értékelést ad a lapalapítók munkájáról. *„A Szabad Vajdaság munkatársai a világtörténelmi korforduló tudatában végezték dolgukat. Egyeseket naiv hit, másokat a taktikus dogmatizmus késztetett a fölülről érkezett parancsok továbbítására, a délszláv kommunizmus érdekeinek képviselőjére.*

Ennek az időszaknak a tárgyilagosságra s a teljességre való törekvés teljes hiánya volt az alapjellemezője. A jelszavak uralma idején kizárólag féligazságok érvényesülhettek mind a történelmi múlt értékelése, mind pedig az emberi cselekedetek megítélése tekintetében.” (Kiemelés: M.M.)

Vajda Gábor irodalomtörténetről ír, lényegében azonban megírja, átértékeli a második világháború utáni történelmünket. *„Ha minket, magyarokat Jugoszláviában arra érdemesítenek, hogy az országépítésben, az államalkotásban résztvegyünk, akkor ezt, mint megbecsülést lássuk, amire rá is kell szolgálni.”* Sóti Pál, az akkori idők legbefolyásosabb magyar politikusa írta le ezt a porig alázó, de kötelező magatartásra buzdító mondatot. A Vajdasági Magyar Kulturszövetség kiadásában megjelent Népnaptár – 1947 című kiadványban olvashatjuk a 33. oldalon. Korábban is olvasható volt szinte szó szerint ugyanez a gondolat, az új lap 1945 januárjában megjelent egyik vezércikkében. Meg kell állapítani, hogy a Sóti által leírt hivatalos álláspont lényegében híven tükrözze helyzetünket. Az ország érdemtelen polgáraiként kezelték bennünket, akiket valakik érdemesíthetnek, vagy nem érdemesíthetnek arra, hogy... S ha igen, akkor mi adósai vagyunk az érdemesítőnek. Szolgáljunk tehát nekik!

Ugyanebben a kiadványban van egy cikk a szövetkezetesítésről. A jobb sorsra érdemes Thurzó Lajos költő tollából. Azok, akiknek a leszármazottai mostanában kísérlik meg az akkor elorzott földjüket visszaszerezni, tudják, hogyan csavargatták – esetleg tépték ki tövestől – a földtulajdonosok bajszát, amíg „önként” rá nem álltak, hogy belépnek a szövetkezetbe. Thurzó cikkében mi ezt olvashatjuk: *„A szövetkezetbe való belépésre kényszeríteni senkit sem szabad, sőt minden erre irányuló erőszakos rábeszélést, propagandát meg kell akadályozni.”*

(Korai, szerkesztőségi intim értesüléseim egyike volt az alábbi történet, az ötvenes évek második felének elején, amikor már csak

emléke élt a költőnek. Vébel Lajos volt akkoriban a főszerkesztő, Mucsi József a belpolitika szerkesztője. Mindketten zentaiak. Nem emlékszem már, melyiküktől hallottam: Thurzót kiküldték a terepre, hogy lelkesítő hangú riportot írjon a kötelező beszolgáltatásról, a parasztjaink lelkes, egymás elleni tülekedés közben folyó beiratkozásáról a szövetkezetbe. Visszatérvén a terepről beszámolt a tapasztalatról, és sírva-zokogva tagadta meg az engedelmességet. Nem írt lelkesítő riportot. Lehet, hogy valamit mégis írt? Vagy közöltek valamit a neve alatt? Minden megtörténhetett.)

Vajda Gábor végigolvasta az akkoriban – állami segédlettel – csíráztatott irodalmi alkotásokat, meg a későbbi termékeket: heti és napilapot, folyóiratot, könyvet, műbírálatot, irodalomtörténetet, vitacikket... Meghallgatta a rádióban elhangzott hasonló szerzemények felvételét vagy elolvasta azok kéziratát, aztán könyvet írt tapasztalatáról. Az anyaggyűjtést régen kezdte, amikor még talán nyársra húzták volna, ha kiderül róla, mennyire nem veti alá magát a hivatalos szemléletnek. Annak, amely helyel-közzel még ma is az. Ő azonban megérezte, hogy eljött az ideje a szemléletváltásnak. Nincs már nyakunkon a magunknevelte cenzor, a belügyi besúgó, vagy ha igen, az is másként ítél már, mások a feladatai. Nem köti gúzsba a gondolatot a párt által verifikált egyetlen igazság. Hacsak nem az új egypárturalom terjesztette ki hatalmát a szerkesztőségekre, de Vajda fütyül rája. Az az ország sincsen már meg, amelynek minden szerve a kisebbségektől féltette a haza létét. Már úgy kell utánaszámolni, hányadik hazánk is küszködik mostanában a megmaradásáért, az egybenmaradásáért azóta, hogy 1944 végén minket legutóbb fölszabadítottak, s hazánkba beintegráltak. Akiről – közölünk valóról – azt hitték a korabeli hivatalos pártcenzorok és szikofanták, nem lesz hajlandó alávetni magát a pártérdekeknek, azt a föld alá dugták. Aki gondolkodni próbál meg időközben rájött, hogy átverték, s ennek jelét adta, vagy csak feltételezték róla, hogy ilyesmi járhat az eszében, azt elvitték átnevelésre, az Adria börtönszigetére. Ők mondták magukról véres gúnnyal, hogy „diplomáciai feladatra” vannak beosztva. „Török követ.” Goli otok frissen nyitott kőbányájában. Vajda az olvasottak alapján könyvet ír, s abban szuverén észjárással megfogalmazza ítéletét, véleményét, álláspontját. Van hozzá tudása, bátorsága, hogy megtegye. Él az alkalommal, hogy végre lehet. Ki

tudja meddig. S nem részleges, hanem teljes átértékelést sikerül megfogalmaznia. A korábbi megfogalmazások ugyanis jórészt érvényüket veszítették, mint maguk az államok, amelyek ránk kényszerítették „magatartásunkat”, „gondolatunkat”, „véleményünket”. Éppen ideje volt már a helyreigazításnak.

A hivatalos vélemény béklyója

Elvértve találunk igaz, szabadon kifejtett gondolatot a háború utáni irodalmi alkotásokban – állapíthatjuk meg az irodalomtörténeti helyreigazítás alapján. Ilyen volt például Fehér Ferenc egyik, nemrégén előkerült zsengéje, amelyet kevesen olvashattak, pedig nagy költőnk nagy alkotásai közé kell sorolnunk. A legfontosabb ügyünket énekli meg: a negyvennégyes vérengzést Számonkérés címen, alig két évvel az esemény lejátszódása után.

Jó tíz évvel később a legnagyobb irodalomtörténészünk, Bori Imre ezeket a gondolatokat fogalmazza meg: *„hagyománytalan irodalom a miénk. [...] Az idő, amelyet e költészet magába olvaszt, nem több tizenöt esztendőnél. Együtt született a felszabadulással.”* Majd a továbbiakban: *„Költészetünk igazi története, mint ahogyan ennek a tájnak az igazi története is 1944-ben kezdődött.”* (Kiemelés: M.M.) Döbbenettel olvassa az ember. Bori legnagyobb műve éppen annak bizonyítása volt, hogy mi itt élünk évszázadok óta. Miért írt le mégis ilyen képtelenséget? Vajda ebben a hosszú, de még csak félig elkészült tanulmányában – a második kötet még hátra van – közli, hogy az a rendszer mindenkit zsarolt. Sokakat sikerrel, és sokan nem tudtak védekezni a zsarolással szemben. Bori végül is sokszor tudott, de irodalomtörténetében azért vannak hatalmas buktatók, mert időnként nem. A lóláb mindig kilóg.

Nem Borival kezdődik a zsarolás, hanem az első kiválasztottakkal, azokkal, akik a háború utáni betüvetés alapjait rakják le. S mindenkit megzsarolnak.

Milyen zsarolási alapot fedez föl Vajda például az egyértelműen baloldali elkötelezettségű Laták István esetében? Ő volt a szabadkai magyar színház háború utáni első – alapító – igazgatója, akinek nem csekély volt a felelőssége a színház elindításakor. Vajda szerint ugyanis *„A hatalom azt gondolta: leghatásosabb átnevelni a*

*színpadról lehet.” S Laták ezért lett a Népszínház igazgatója. Azt hihetnénk, hogy ő szinte ideális magyar vezető lehet Tito formálódó kommunista országában „...akinek a két háború közti munkássága minden tekintetben a legközelebb állt a jugoszláviai magyar szegénység életéhez, a régi Híd munkatársa, majd e folyóirat utódjának, a Világképnek a szerkesztője volt...” Mindezek ellenére „...nem kaphatott irányító (közvetítő) szerepet az újraindított Hídban, mivel a magyar rezsim idején testi hibája és zsidó származású felesége miatt városházi tisztviselőként visszavonultan élt. Ennek következtében viszont 1945-től az írók között neki kellett legnyomatékosabban bizonyítania, hogy az új idők híve. S ezt – miként néhány versének címe önmagában is jelzi (**Sztálin, Lenin, Tito, Felszabadultak éneke**) – meg is teszi.”*

Gál László talán könnyebb helyzetben énekelt a rezsimről? Vajda megállapítja: *„A második világháborút követően senki sem volt a vajdasági magyar írók között, akinek ne kellett volna görcsösen bizonyítania. [...]mert egyiküknek sem volt folyamatos forradalmi gyakorlata. Vagy ha igen, akkor a jugoszláv beállítottság vállalásában késtek.”* Gálról megállapítja még: *„a negyvenes évek végén ui., ha nem utasítják el, kivándorolt volna Izraelbe. Vagyis, versei folyamatos üzenetével ellentétben, nem talált igazi magára a kommunista Jugoszláviában.”* Majd a továbbiakban: *„Aligha lehetett bizonyos benne, az irodalmi esten megjelenők, vagy az onnan távolmaradók között ki az, akinek a hozzátartozói úgy jártak, mint az ő rokonai, csakhogy emiatt sírni, erről gondolkodni sem volt szabad, amikor a győztes ünnepelt, s a bosszúállását feledve újabb és újabb bosszúért kiáltott.”*

Túl szimpla lenne persze a történelmünk, s nem lenn emberi, ha nem találnánk benne folytonos lázadási kísérleteket. Vajda megtalálja ezeket, nyomban az indulásnál is, amikor még az életével játszott a betűvető, ha gondolkodni merészelt. Ha szabadon merészelt gondolkodni. Számtalan irodalmi vita zajlott annak ellenére, hogy a lapok, szerkesztőségek és kiadók élére odaállított cenzorok, besúgók, párttitkárok árgus szemekkel keresték a szövegekben az általuk irtásra szánt gondolatokat, esetenként még egyes szavakat is. (Emlékszünk még néhányan a Tito halála előtti és az azt követő vad időkre. A Magyar Szó akkori főszerkesztője utasította megbízhatóbb alantasait,

hogy ha bárki szövegében rátalálnak arra a szóra, hogy Isten, azt kíméletlenül töröljék.) Abban az időben Herceg János rendszeresen közöltírást a lapban. A főszerkesztő egy kurta telefonutasítással letiltotta. Herceg méltatlankodó levelére nem is válaszolt. Ha Herceggel megtörténhetett ilyesmi, akkor mi történhetett a kisebbekkel? Vajda híven ábrázolja az egy-egy lap, cikk, esemény körül kirobbant irodalmi viták történetét, amelyek kivétel nélkül mind a hivatalos nézet győzelmével végződtek, nem egyszer derékba törve a megátalkodott gondolkodók életútját. Így utólag olvasva még lelkesülhetünk is a Híd-vita, a Symposion-vita stb. izgalmas folyásán, mert nem vagyunk annak a bőrében, aki e viták befejezésekor kimaradt a szerkesztőségek valamelyikéből, vagy elkényszerültek az országból, esetleg a szabad életből. Az ilyen vitákból írónk levonták a következtetéseket, műveikben kimutatható. Vajda meg is teszi. Higgadtan. Művében nincsenek ellenségei, haragosai. Mindenkiről vannak magasztaló és elmarasztaló megállapításai egyaránt, noha sem a dicséret, sem pedig a leértékelés nem minősítő szavakkal, hanem példák felsorolásával történik. A sokszor sokak számára fájdalmas kimenetelű, gyakran szenvedélyes viták közben sokan és sokszor kimondtak olyan igazságot, aminek megfogalmazására ugyan mindannyiunknak nagy szüksége volt, még ma is szükségünk van rá, hogy idézhessük, de ez a mi igazságunk csak nagyon ritkán jutott el a politikát irányítók tudatáig. Mert ahogyan a háború végén a Szabad Vajdaságban megjelent az az elmarasztaló állítás, hogy „minden magyar egy kicsit fasiszta gyanús”, a későbbi években is másodrangú szerepet szántak nekünk, kisebbségieknek. Íróink ezt látták, és gyakran ki is mondták. Nem is csak a legnagyobbak, mint Herceg, vagy Németh István, vagy az irodalomtörténész Bori. Némelyek kimondták mielőtt még nagyvá lehetek volna, mert utána már nem is szólhattak többet. Abban a ma nosztalgiával emlegetett időben igen gyakran szembesülhettünk másodrangúságunkkal. A hatvanas évek végén egy szerb latintanár írta le ezt a véleményt: „...*a nemzeti egyenjogúság érdekében többet tenni, mint mi tettünk, nem lehet, és aki nincs megelégedve, az tudja hol van Röszeke és Kelebia.*” Nem sokkal később egy azóta elfeledett, mert Németországban nem irodalmi, hanem – vegyészdoktori titulájához méltó – tudományos karriert befutó, abban az időben még csupán érettségizett fiatalember,

Rózsa Sándor ilyesmik láttán meg meri fogalmazni őszinte véleményét a testvériség-egység, a munkásönigazgatás országában, a legszabadabb barakknál is szabadabb barakkban élő magyar kisebbség helyzetéről az Új Symposionban megjelent Mindennapi abortusz című tárcanovellájában. Ebben olvashattuk néhányan szerencsések, akik a lap elkobzása ellenére hozzájutottunk a szöveghez: *„Tulajdonképpen mi is négerrek vagyunk... magyar bőrű négerrek. Ha bemész egy üzletbe, és magyarul beszélsz, ugyanúgy nem szolgálnak ki, mint a feketét Amerikában. [...] A magyar munkásról két bőrt húznak le... először azért, mert munkás, aztán azért, mert magyar.”*

Azt kell helyreigazítani, hogy a tényeket így is láthassuk. Ebben segít Vajda.

---

¹ Vajda Gábor: Remény a megfélemlítettségben – A délvidéki magyarság eszme- és irodalomtörténete (1945-1972) Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka, 2006